ของแต่เมืองน่าน ลำดับที่ ๒

นครน่าน
พัฒนาการเป็นนครรัฐ

โดย คณะทำงานเอกลักษณ์น่าน

ชาตรี เจริญศิริ บรรณาธิการ

สมเจตน์ วิมลเกษม ตรวจสอบข้อมูล

นครน่าน หรือ **"นันทบุรี"** เป็นนครรัฐของกลุ่มชนชาวไทย ที่รวมตัวกันบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านในหุบเขาภาคเหนือทางตะวันออกตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกับการรวบรวมตัวก่อตั้งนครรัฐหรือแว่นแคว้นของชนชาวไทยผู้อยู่อาศัยในบริเวณลุ่มแม่น้ำกกและแม่น้ำปิงทางตอนบนของภาคเหนือ

ฐานะของนครน่านเป็นเพียงนครรัฐเล็ก ๆ ซึ่งมีการสถาปนาระบบการปกครองเฉพาะของตน มีระบบการสืบทอดผู้ครองนคร มีกฎหมาย จารีต ประเพณี แต่เขตปกครองไม่กว้างขวางนัก เนื่องด้วยสภาพภูมิประเทศถูกปิดล้อมด้วยเทือกเขาสูงและป่าทึบ มีที่ราบอยู่จำกัดไม่เพียงพอต่อการทำนาและเพาะปลูกเพื่อเลี้ยงพลเมือง ทำให้มีผู้คนอาศัยอยู่น้อย เมื่ออาณาจักรหรือแว่นแคว้นใดที่อยู่ข้างเคียงมีอำนาจมากขึ้นก็มักมีอิทธิพลต่อการเมืองและการปกครองนครน่านอยู่หลายครั้งหลายคราว

เรื่องราวประวัติศาสตร์ของนครน่านตามที่ปรากฏในหลักฐานเอกสารและศิลาจารึกนั้น อาจแบ่งลำดับเหตุการณ์และเรื่องราวความเป็นมาได้เป็นสองลักษณะ คือ การแบ่งตามยุคสมัยของการปกครอง และแบ่งตามยุคสมัยของการโยกย้ายเมืองศูนย์กลางการปกครองไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งทั้งสองลักษณะนี้จะซ้อนทับกันอยู่ตลอดช่วงเวลาของการพัฒนาเมือง

นครรัฐน่านก่อนสมัยพญาภูคา

พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ เจ้าผู้ครองนครน่าน โปรดให้แสนหลวงราชสมภารเรียบเรียงเอกสารสำคัญ ชื่อ *ราชวงษปกรณ์พงศาวดารน่าน* เอกสารนี้ได้ระบุว่า

เมื่อพญาลาวจังกราชครองเมืองเงินยางเชียงแสนและฝาง (พ.ศ. ๑๑๘๑ - ๑๓๐๑) ให้บุตรองค์แรกชื่อ ลาวกอ ไปครองเมืองแคว้น **กาว** หรือ **น่าน** ในพ.ศ. ๑๒๒๐ ต่อมา พ.ศ. ๑๖๐๔ พญาตรีลานคำ เจ้าเมืองน่านได้นำกองทัพน่านไปตีเมืองเชียงแสน โดยอ้างสิทธิความเป็นหลานพญาลาวกอ และมีบันทึกไว้ว่า พ.ศ. ๑๗๔๗ พญาธรรมิกราชขุนเจื่อง กษัตริย์นักรบแห่งอาณาจักรภูกามยาว (พะเยา-เชียงราย) ได้ตั้งบุตรชื่อ เจ้าขุมแสงไปครองนันทบุรีหรือน่าน

นครน่านกับการพัฒนาการความเป็นนครรัฐ

พัฒนาการความเป็นนครรัฐของน่านแบ่งได้เป็น ๕ ยุค ตามการโยกย้ายถิ่นฐานบ้านเมืองและศูนย์กลางการปกครองตามลำดับดังนี้

๑. วรนครหรือเมืองปัว
๒. เวียงภูเพียงแช่แห้ง
๓. เวียงใต้
๔. เวียงเหนือ
๕. เมืองน่าน ณ ที่ตั้งปัจจุบัน

แม่น้ำน่าน
๑ วรนคร(ปัว)
เมืองย่าง
แม่น้ำน่าน
เวียงเหนือ
๔
เมืองน่าน
๕
เวียงใต้
๓
๒ ภูเพียงแช่แห้ง
แม่น้ำสา
แม่น้ำว้า
แม่น้ำน่าน
N

หมายเหตุ
วงสีเหลืองแสดง **เมืองย่าง** ซึ่งพญาภูคา (พระบิดาขุนนุ่น ขุนฟอง) ครองเมือง ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ปัจจุบันอยู่ในเขต อ.ท่าวังผา

วรนครหรือเมืองปัว

ราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ **พญาภูคา**ครองเมืองย่าง (สันนิษฐานว่าอยู่ริมแม่น้ำย่าง ใกล้ดอยภูคา เพราะที่บ้านเสี้ยว หมู่ที่ ๗ อ. ท่าวังผา ยังปรากฏร่องรอย คูน้ำ คันดิน และกำแพงเดิมอยู่) พญาภูคาขยายอาณาเขตการปกครองโดยส่งราชบุตรบุญธรรมสองคน คือ **ขุนนุ่น** และ **ขุนฟอง** ไปสร้างเมืองใหม่ โดยขุนนุ่นผู้พี่ไปสร้างเมืองหลวงพระบาง ส่วนขุนฟองผู้น้องไปสร้าง **วรนคร** หรือ **เมืองปัว** โดยพญาภูคาได้เลือกพื้นที่ที่มีชัยภูมิที่ดีให้ขุนฟองได้สร้างเมืองใหม่ ครั้นเมื่อขุนฟองสร้างเมืองเสร็จในราวปี พ.ศ. ๑๘๒๕ จึงได้ขนานนามเมืองนี้ว่า **"วรนคร"** ซึ่งหมายถึง "เมืองดี"

หลังจากขุนฟองถึงแก่พิราลัยแล้ว บุตรคือ **เจ้าเก้าเถื่อน**ครองเมืองสืบแทน พญาภูคาซึ่งชรามากแล้วประสงค์จะให้เจ้าเก้าเถื่อนผู้เป็นหลานได้ขึ้นครองเมืองย่างแทนตน เจ้าเก้าเถื่อนเกรงใจปู่จึงยอมไปอยู่เมืองย่าง และมอบให้ชายา คือ **นางพญาแม่ท้าวคำปิน** ดูแลรักษาเมืองปัวแทน ครั้นเมื่อพญาภูคาถึงแก่พิราลัย เจ้าเก้าเถื่อนได้ครองเมืองย่างสืบแทน แต่ในช่วงที่เจ้าเก้าเถื่อนครองเมืองย่าง **พญางำเมือง** ผู้ครองเมืองพะเยายกทัพขยายอิทธิพลเหนือเมืองปัว นางพญาแม่เท้าคำปิน ซึ่งกำลังมีครรภ์ได้หลบหนีไปอยู่บ้านห้วยแร้งจนคลอดบุตรชาย ชื่อ เจ้าขุนใส เติบใหญ่รับราชการเป็นที่โปรดปรานของพญางำเมือง เจ้าขุนใสรวบรวมกำลังพลมากพอต่อสู้จนหลุดพ้นอำนาจเมืองพะเยา แล้วสถาปนาตนเป็น **พญาผานอง** ขึ้นครองเมืองปัวระหว่างปี พ.ศ. ๑๘๖๕ - ๑๘๙๔ รวม ๓๐ ปี จึงพิราลัย

หน่วยอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดน่านได้พบชุมชนโบราณ ๔ แห่งในอำเภอปัว คือ ชุมชนบ้านปัว ชุมชนบ้านสวนดอก ชุมชนบ้านศาลา และชุมชนบ้านดอยทุ่งกวาว น่าจะเกี่ยวโยงกับวรนคร

วรนครในปัจจุบัน

ดอยภูคาแหล่งธรรมชาติ
สำคัญของเมืองวรนคร
หรือเมืองปัว

ที่ราบริมแม่น้ำ
ในเขต อ.ท่าวังผา

ร่องรอยคูเมืองโบราณ
ยาวเป็นกิโลเมตร
ที่ ต.ยม อ.ท่าวังผา

เวียงภูเพียงแช่แห้ง

(พ.ศ. ๑๙๐๒ - ๑๙๑๑)

สมัย**พญาคานเมือง** (การเมือง หรือ กรานเมือง) บุตรพญาผานอง เมืองปัวขยายตัวมากขึ้นและมีความสัมพันธ์กับสุโขทัยอย่างใกล้ชิด พงศาวดารเมืองน่านระบุว่า พญาคานเมืองได้รับเชิญจากพระมหาธรรมราชาลิไทไปร่วมสร้างวัดหลวงอภัย (วัดอัมพวนาราม) ขากลับเจ้าเมืองสุโขทัยพระราชทานพระธาตุ ๗ องค์ พระพิมพ์ทอง ๒๐ องค์ พระพิมพ์เงิน ๒๐ องค์ ให้กับพญาคานเมืองมาบูชา ณ วรนครหรือเมืองปัว พญาคานเมืองได้ปรึกษาพระมหาเถรธรรมบาล และได้เลือกสถานที่ ณ ดอยภูเพียงแช่แห้ง ด้วยความเชื่อว่าเป็นที่เคยบรรจุพระบรมธาตุมาแต่กาลก่อน ดอยภูเพียงแช่แห้งเป็นเนินไม่สูงมากนัก ตั้งอยู่ใกล้ลำน้ำเตี๋ยนกับลำน้ำลิงทางฟากตะวันออกของแม่น้ำน่าน จึงได้ระดมผู้คนก่อสร้างพระธาตุแช่แห้งขึ้นที่เนินนั้นแล้วอัญเชิญพระบรมธาตุมาบรรจุไว้ ต่อมาพญาคานเมืองมีศรัทธาจะไหว้บูชาพระธาตุแช่แห้งอยู่เป็นนิจ (หรือจากการที่ประชากรเพิ่มขึ้นต้องการชัยภูมิที่ดีกว่าเมืองเดิม) เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๒ จึงอพยพผู้คนพลเมืองมาอยู่ ณ **เวียงภูเพียงแช่แห้ง** อันมีพระธาตุแช่แห้งเป็นศูนย์กลางเมือง พญาคานเมืองครองเมืองภูเพียงแช่แห้งได้ประมาณ ๔ ปี จนถึง พ.ศ. ๑๙๐๖ ถูกลอบปลงพระชนม์ **พญาผากอง**ผู้เป็นบุตรได้ครองเมืองต่อมา แต่การตั้งเมืองอยู่ที่เวียงภูเพียงแช่แห้งนี้ดำรงได้เพียง ๑๐ ปีเท่านั้น จึงได้มีการย้ายเมืองไปตั้งที่ใหม่อีกฟากของแม่น้ำ

พระธาตุแช่แห้ง ประจำคนเกิดปีเถาะ

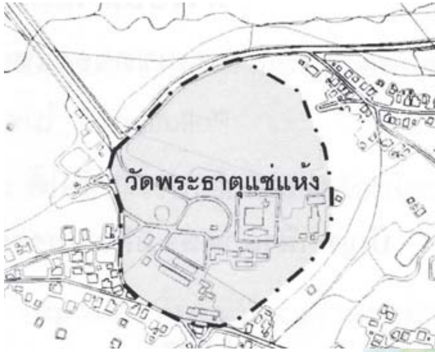
ลวดลายปูนปั้นนาคไขว้
ที่หน้าบันพระวิหารวัดพระธาตุแช่แห้ง

วัดพระธาตุแช่แห้งเป็น "เมืองเก่า"

พื้นที่ธรณีสงฆ์ ๐.๑๓ ตารางกิโลเมตรของ
ของวัดพระธาตุแช่แห้งเป็นพื้นที่เมืองเก่า
ตามมติคณะรัฐมนตรี ๒๐ กันยายน ๒๕๔๘
และประกาศคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนา
กรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ๒๔ มี.ค. ๔๙

การควบคุมดูแลทัศนียภาพ
ไม่ให้คุณค่าเดิมถูกลดทอนหรือบดบัง

"ของใหม่" ที่มาภายหลัง
บดบังมุมมององค์พระธาตุอายุเกือบเจ็ดร้อยปี
(สร้าง พ.ศ. ๑๙๐๒)

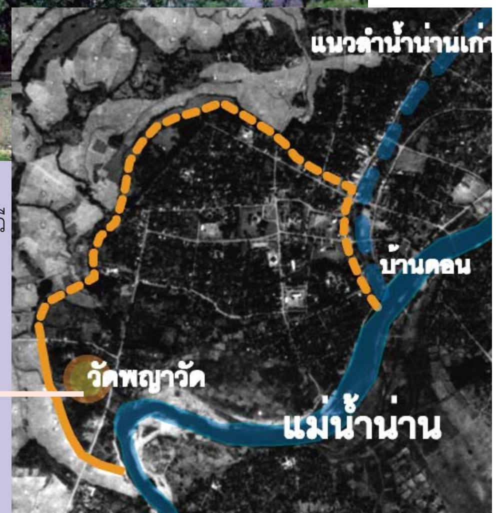

เวียงใต้ (พ.ศ. ๑๙๑๑ - ๒๓๖๒)

ในปี พ.ศ. ๑๙๑๑ **พญาผากอง** บุตรของพญาคานเมืองตระหนักถึงปัญหาน้ำไม่พอใช้ เพราะเมืองแช่แห้งอยู่บนเนินสูงและลำน้ำลิงที่แหล่งน้ำสำคัญนั้นมีขนาดเล็กน้ำแห้งขอดในฤดูแล้งไม่พอกับพลเมืองที่เพิ่มขึ้น พญาผากองจึงให้ย้ายเมืองมายังฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่านที่บ้านห้วยไค้ ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองน่านในปัจจุบัน เรียกว่า **"เวียงน่าน"** ซึ่งเมื่อมีการอพยพหนีน้ำท่วมไปเวียงเหนือ จึงเรียกอีกชื่อว่า **"เวียงใต้"** จากหลักฐานร่องรอยแนวคันดินที่ปรากฏบางส่วนบริเวณใกล้วัดพญาวัด แนวคันดินดังกล่าวน่าจะเป็นกำแพงและคูเมืองทางทิศใต้ เพราะปรากฏหลักฐานการหักมุมของแนวคันดินและคูน้ำดังกล่าวในบริเวณด้านหลังวัดพญาวัดโค้งขึ้นไปทางเหนือกลายเป็นกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก โดยมีพระธาตุเขาน้อยประดิษฐานอยู่ภายนอกแนวกำแพงและคูเมืองโบราณนี้

วัดพญาวัดอยู่ในเขตกำแพงเวียงใต้มีเจดีย์จามเทวีเป็นที่เคารพสักการะ

ภาพถ่ายทางอากาศแสดงขอบเขตแนวคันดินและคูเมือง โดยเฉพาะบริเวณใกล้วัดพญาวัด

เวียงเหนือ (พ.ศ. ๒๓๖๒ - ๒๓๙๗)

นับแต่พญาผากองได้มาย้ายเมืองจากเวียงภูเพียงแช่แห้งมาอีกฝั่งของแม่น้ำน่านแล้ว ทายาทได้ครองนครน่านต่อกันมาหลายองค์ แต่ใน พ.ศ. ๒๓๖๐ (ในรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) เกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ น้ำในแม่น้ำน่านไหลบ่าเข้าท่วมเวียงน่าน กระแสน้ำน่านที่แรงและเชี่ยวได้พัดพากำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันตกพังทลายลงทั้งแถบบ้านเรือนพังทลายเกือบหมด วัดวาอารามในนครน่านหักพังเป็นอันมาก พ.ศ. ๒๓๖๒ **พญาสุมนเทวราช** เจ้าเมืองน่านจึงได้ย้ายเมืองไปอยู่บริเวณดงพระเนตรช้างซึ่งเป็นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึงอยู่ทางทิศเหนือของเมืองเดิม ใช้เวลาสร้างเมืองหกเดือนจึงแล้วเสร็จเรียกว่า **"เวียงเหนือ"** (ปัจจุบันอยู่ในเขตบ้านมหาโพธิ์ และบ้านหัวเวียงเหนือ) ห่างจากเวียงใต้ประมาณ ๒ กิโลเมตร เวียงเหนือทอดไปตามลำแม่น้ำน่านห่างจากแม่น้ำน่านประมาณ ๘๐๐ เมตร พงศาวดารเมืองน่านได้กล่าวไว้ว่า คูเมืองด้านตะวันออกยาว ๙๔๐ ต่า ด้านตะวันตกยาว ๗๒๘ ต่า ด้านใต้ยาว ๓๙๓ ต่า ด้านเหนือยาว ๖๗๗ ต่า ปากคูกว้าง ๕ ศอก ท้องคูกว้าง ๔ ศอก ลึก ๙ ศอก (๑ ต่าน่าจะเท่ากับ ๒ ศอกหรือประมาณ ๑ เมตร) ปัจจุบัน ยังพบร่องรอยคูน้ำคันดินเวียงเหนือ สันนิษฐานว่าครั้งที่ย้ายเมืองนั้นมีวัดสถารศเป็นวัดหลวง ขอบเขตเวียงเหนือในปัจจุบัน คือ

ด้านเหนือ จดบ้านน้ำล้อม
ด้านใต้ จดทุ่งนาริน
ด้านตะวันออก ยาวไปตามถนนสุมนเทวราช
ด้านตะวันตก ยาวไปตามแนวสนามบิน

วัดสถารศเป็นวัดเดียวในเวียงเหนือที่มีพระธาตุเจดีย์จึงสันนิษฐานว่าเป็นวัดหลวง

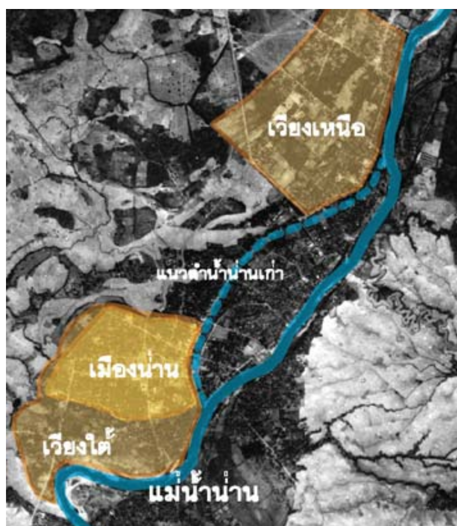
ศูนย์กลางนครน่านอยู่ที่เวียงเหนือสืบกันมาได้ ๓๖ ปีจนถึงสมัยของ**เจ้าอนันตวรฤทธิเดช** เป็นผู้ครองนครน่านจึงได้ย้ายเมืองมาอยู่ ณ ที่ตั้งปัจจุบัน ใน พ.ศ. ๒๓๙๗

เมืองน่าน (พ.ศ. ๒๓๙๗ - ปัจจุบัน)

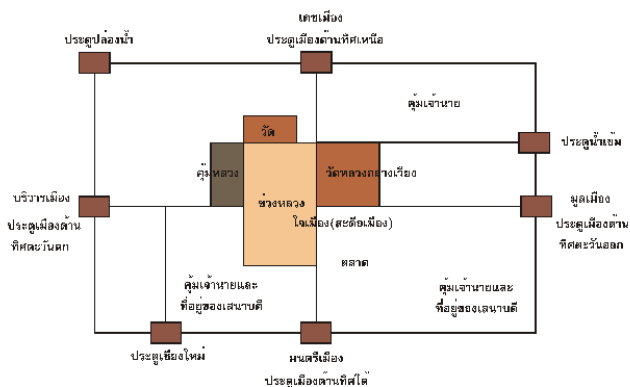
หลังจากที่ย้ายเมืองมายังเวียงเหนือแล้ว ต่อมาแม่น้ำน่านเปลี่ยนเส้นทางเบี่ยงห่างจากกำแพงเมืองเวียงใต้เดิมไปมาก ในปี พ.ศ. ๒๓๙๗ เจ้าอนันตวรฤทธิเดชจึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ย้ายเมืองน่านจากเวียงเหนือ (บริเวณดงพระเนตรช้าง) กลับไปยังเวียงใต้ และได้ปฏิสังขรณ์กำแพงเมืองส่วนที่เคยถูกกระแสน้ำพัดพังทลาย และซ่อมแซมสิ่งชำรุดทรุดโทรมให้ดีดังเดิมจนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๐๐

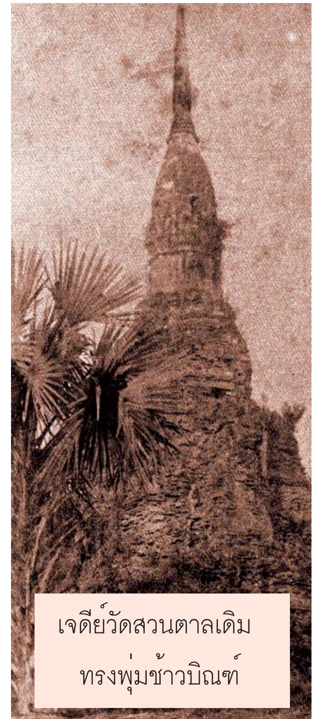

ภาพถ่ายทางอากาศแสดงทำเลที่ตั้งของเวียงเหนือ เวียงใต้ และเมืองน่านปัจจุบัน และแนวแม่น้ำน่านซึ่งเบี่ยงไปทางตะวันออก อนึ่ง แม่น้ำส่วนที่เบี่ยงไปนั้นความยาวเพียง ๑ กิโลเมตรเศษ ลำน้ำที่เบี่ยงเกิดจากธรรมชาติ หรือคนขุดมิอาจสรุปได้ชัด เพราะไม่มีหลักฐานบันทึกไว้

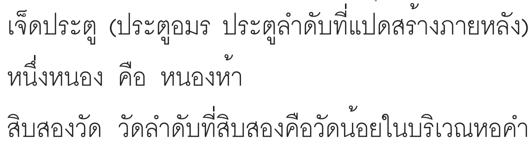

ตัวเมืองน่านมีกำแพง ๔ ด้าน มีคูเมือง ๓ ด้าน เว้นด้านติดแม่น้ำ กำแพงสูงประมาณ ๒ วา กำแพงด้านตะวันออก มีประตูชัย, ประตูน้ำเข้ม ด้านตะวันตกมีประตูปล่องน้ำ, ประตูหนองห้า ทิศเหนือมีประตูริม ด้านใต้มีประตูเชียงใหม่, ประตูท่าลี่ จนคนน่านผูกเป็นคำคล้องจองว่า เจ็ดประตู หนึ่งหนอง สิบสองวัด (หนองในที่นี้ คือ หนองห้า)

เจดีย์วัดสวนตาลเดิม
ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์

เจ็ดประตู (ประตูอมร ประตูลำดับที่แปดสร้างภายหลัง)
หนึ่งหนอง คือ หนองห้า
สิบสองวัด วัดลำดับที่สิบสองคือวัดน้อยในบริเวณหอคำ

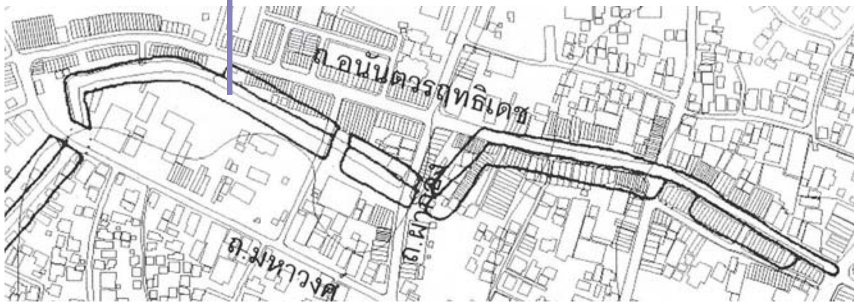

แนวกำแพงเมืองน่านบริเวณชุมชนบ้านมงคล

มีความยาวกว่า ๔๐๐ เมตร สูง ๔ เมตร

คืนความสง่างามให้กำแพงเก่า

โดยไม่รอพึ่งงบประมาณ

ชุมชนบ้านมงคล องค์กรปกครองท้องถิ่น

และหน่วยราชการร่วมกันดูแลกำแพงเมือง

วรนครหรือเมืองปัว พุทธศตวรรษที่ ๑๘

เจ้าผู้ครองนคร	พ.ศ. โดยประมาณ	เหตุการณ์หรือศิลปกรรมสำคัญ
เจ้าขุนฟอง ต้นราชวงศ์ภูคา	กลาง พุทธศตวรรษ ที่ ๑๘	พญาภูคาขยายอาณาเขตจากเมืองย่างโดยส่งขุนนุ่น บุตรบุญธรรมไปสร้างเมืองหลวงพระบาง ขุนฟอง บุตรบุญธรรมอีกคนให้ไปสร้างวรนครหรือเมืองปัว (พบหลักฐานชุมชนโบราณที่บ้านปัว บ้านสวนดอก บ้านศาลา บ้านทุ่งกวาว)
เจ้าเก้าเกื่อน		หลานปู่พญาภูคา บุตรเจ้าขุนฟอง ครองเมืองย่าง
นางพญาแม่ท้าวคำปิน		ชายาเจ้าเก้าเกื่อนรักษาเมืองปัวแทนเจ้าเก้าเกื่อน ช่วงที่พญางำเมืองยกทัพมาตีปัว
พญาผานอง	๑๘๖๕ - ๑๘๙๔	บุตรเจ้าเก้าเกื่อนชิงเมืองปัวคืนจากพญางำเมือง
เจ้าขุนใส	๑๘๙๔ - ๑๘๙๖	บุตรพญาผานอง
พญาคานเมือง (สะกดตามการอ่อออกเสียง บ้างอ่าน พญากรานเมือง พญากานเมือง ในที่นี้ หมายถึงบุคคลเดียวกัน)	๑๙๐๑	สร้างพระธาตุแช่แห้งเพื่องบรรจุพระธาตุ ๗ องค์ พระพิมพ์ทอง ๒๐ องค์ พระพิมพ์เงิน ๒๐ องค์ ซึ่งพระมหาธรรมราชาลิไทแห่งกรุงสุโขทัยมอบให้ สันนิษฐานภายหลังว่าสาเหตุการย้ายเมืองอาจเพราะเวียงภูเพียงแช่แห้งตั้งอยู่ ณ ที่สะดวกต่อการติดต่อสุโขทัย และภายภาคหน้าจะเป็นศูนย์กลางนครรัฐน่านซึ่งแผ่ไปถึงแพร่ พะเยา อุตรดิตถ์

เวียงภูเพียงแช่แห้ง พ.ศ. ๑๙๐๒ - ๑๙๑๑

เจ้าผู้ครองนคร	พ.ศ. โดยประมาณ	เหตุการณ์หรือศิลปกรรมสำคัญ
พญาคานเมือง	๑๙๐๒ - ๑๙๐๖	ย้ายศูนย์กลางนครรัฐจากวรนครมาสร้างเมืองที่เวียงภูเพียงแช่แห้ง ต่อมาถูกลอบปลงพระชนม์ ใน พ.ศ. ๑๙๐๖ โดยขุนนางจากเมืองอื่น
พญาผากอง	๑๙๐๖ - ๑๙๑๑ ย้ายเมืองมาเวียงน่าน ครองอยู่ถึง พ.ศ. ๑๙๓๑	พญาผากองซึ่งเป็นบุตรครองเมืองสืบต่อมา พบว่าเวียงพระธาตุแช่แห้งไม่สามารถรองรับผู้คนได้มาก เพราะขาดแคลนแหล่งน้ำ ใน พ.ศ. ๑๙๑๑ จึงย้ายเมืองมาฝากตะวันออกของแม่น้ำน่าน รวมเวลาซึ่งเวียงภูเพียงแช่แห้งเป็นศูนย์กลางนครรัฐ ๑๐ ปี

เวียงน่าน หรือ เวียงใต้ พ.ศ. ๑๙๑๑ - ๒๓๖๐

เจ้าผู้ครองนคร	พ.ศ. โดยประมาณ	เหตุการณ์หรือศิลปกรรมสำคัญ
พญาผากอง	๑๙๑๑ - ๑๙๓๑	ย้ายเมืองจากเวียงภูเพียงแช่แห้งมาบ้านห้วยไคร้ ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองน่านปัจจุบัน ศูนย์กลางของนครน่านยุคนั้นน่าจะอยู่ใกล้**วัดพญาวัด**
เจ้าคำตัน (บุตรพญาผากอง)	๑๙๓๖ - ๑๙๔๑	ถูกขุนนางจากเมืองอื่นลอบปลงพระชนม์
เจ้าศรีจันต๊ะ	๑๙๔๑ - ๑๙๔๒	บุตรเจ้าคำตัน ครองเมืองได้ ๑ ปี ถูกพญาเถระและพญาอุ่นเมืองจากเมืองแพร่จับประหาร
พญาเถระ	๑๙๔๒	จากเมืองแพร่ครองเมืองน่านได้ ๖ เดือนพิราลัย
พญาอุ่นเมือง	๑๙๔๒ - ๑๙๔๓	น้องพญาเถระครองเมืองได้ ๑ ปี ถูกเจ้าหุงอนุชาเจ้าศรีจันต๊ะซึ่งเคยหนีไปพึ่งสุโขทัยยึดคืน
เจ้าหุง	๑๙๔๓ - ๑๙๕๐	ยึดเมืองน่านคืนมาจากที่เคยถูกพญาแพร่ครอง
เจ้าภูเข็ง หรือ ปู่เข็ง บุตรเจ้าหุง	๑๙๕๐ - ๑๙๖๐ บ้างว่า ๑๙๔๙	สร้าง**วัดพระธาตุช้างค้ำ** พระนางประทุมมามเหสีสร้าง**วัดพระธาตุเขาน้อย**และ**วัดสวนตาล**
เจ้างั่วฬารผาสุม	๑๙๖๙	สร้าง**กำแพงเมือง**จากซุงทั้งท่อน และสร้าง**พระพุทธรูปสำริด ๕ องค์** เมื่อราว พ.ศ. ๑๙๖๙ - ๑๙๗๐

เจ้าผู้ครองนคร	พ.ศ. โดยประมาณ	เหตุการณ์หรือศิลปกรรมสำคัญ
เจ้าอินต๊ะแก่นท้าว	๑๙๗๖	ครองเมืองได้ ๓ เดือน เจ้าแปงและเจ้าหอพรหม
เจ้าแปง	๑๙๗๗ - ๑๙๗๘	ผู้เป็นน้องยึดอำนาจ เจ้าอินต๊ะแก่นท้าวหนีไป บ้านเตาไห (สันนิษฐานว่า คือ บ้านบ่อสวก) แล้วไปพึ่งสุโขทัยจนกลับได้มาครองเมืองอีกครั้ง ใน พ.ศ. ๑๙๗๘ - ๑๙๙๓
เจ้าอินต๊ะแก่นท้าว	๑๙๗๘ - ๑๙๙๓	ยึดอำนาจปราบเจ้าแปงแล้วครองเมืองต่อ
(บุตรเจ้างั่วฬารผาสุม)	๑๙๙๓	พระเจ้าติโลกราชยกทัพจากเชียงใหม่มาตีนครน่าน และสร้างพระเจ้าทองทิพย์ซึ่งเป็นพระพุทธรูปหล่อสำริดปางมารวิชัย หน้าตัก ๑๐ ฟุต ซึ่งจัดว่าใหญ่ที่สุดในล้านนา **นครน่านจำต้องขึ้นต่อล้านนา**
เจ้าผาแสง (บุตรเจ้าแปง)	๑๙๙๓ - ๒๐๐๔	เจ้าองค์สุดท้ายแห่งวงศ์ภูคา
		ต่อจากนั้นกษัตริย์เชียงใหม่ อาณาจักรล้านนา ตั้งขุนนางมาครองนครน่านสืบต่อมาอีก ๑๘ คน ขุนนางซึ่งครองนครน่าน เมื่อครบวาระแล้วถูกโยกย้ายไปครองเมืองอื่นในล้านนา ในระยะนั้นมีศึกสงครามซึ่งผู้ครองน่านต้องร่วมรบ ผู้ชนะศึกจะถูกปูนบำเหน็จ ส่วนผู้ที่ไม่ตั้งใจปฏิบัติราชการบางท่านถูกปลด บ้างถูกประหารเพราะทำผิดก็มี

ช่วงเวลาซึ่งกษัตริย์เชียงใหม่แต่งตั้งผู้ครองนครน่าน

เจ้าผู้ครองนคร	พ.ศ. โดยประมาณ	เหตุการณ์หรือศิลปกรรมสำคัญ
หมื่นสร้อยเชียงของ	๒๐๐๕ - ๒๐๐๙	โยกย้ายจากน่านไปครองเมืองฝาง
หมื่นน้อยใน	๒๐๐๙ - ๒๐๑๑	พระเจ้าติโลกราชสั่งประหารเพราะทำผิดอาญา
หมื่นขวาเฒ่าบาจาย	๒๐๑๒ - ๒๐๑๖	ถึงแก่กรรมที่น่าน
หมื่นคำ	๒๐๑๖ - ๒๐๑๘	โยกย้ายจากน่านไปครองเมืองฝาง
ท้าวขาก่าน (ย้ายมาจากฝาง)	๒๐๑๙ - ๒๐๒๓	พ.ศ. ๒๐๑๙ บูรณะวัดพระธาตุแช่แห้ง **รบชนะญวนซึ่งมาตีนครน่าน** จึงได้ไปครองเชียงราย
ท้าวอ้ายยวม	๒๐๒๔ - ๒๐๒๘	พ.ศ. ๒๐๒๘ เสริมองค์พระธาตุแช่แห้ง ถึงแก่กรรม-
ท้าวเมือง	๒๐๒๘ - ๒๐๓๒	ที่น่าน ท้าวเมืองผู้ลูกครองต่อ แต่ถูกปลดต่อมา
หมื่นโมงเชียงเรือ	๒๐๓๒	ครองเมือง ๖ เดือน
ท้าวบุญแฝง (ครั้งที่ ๑)	๒๐๓๒ - ๒๐๓๙	โยกย้ายจากน่านไปครองเมืองเชียงแสน
หมื่นตีนเชียง	๒๐๓๙ - ๒๐๔๐	โยกย้ายจากน่านไปครองเมืองเชียงแสน
ท้าวบุญแฝง (ครั้งที่ ๒)	๒๐๔๐ - ๒๐๕๐	ย้ายกลับจากเชียงแสนมาน่าน
หมื่นสามล้าน	๒๐๕๐ - ๒๐๕๒	โยกย้ายจากน่านไปครองเมืองฝาง
เจ้าเมืองแพ่สร้อย	๒๐๕๓ - ๒๐๕๖	โยกย้ายจากน่านไปครองเมืองลำปาง
หมื่นเท้าบุญฝาง	๒๐๕๖ - ๒๐๕๘	โยกย้ายจากน่านไปครองเมืองเทิง
เจ้าเมืองฝาง	๒๐๕๙	โยกย้ายจากน่านไปครองเมืองพะเยา
พญาคำยอดฟ้า (ครั้งที่ ๑)	๒๐๕๙	โยกย้ายจากน่านไปครองเมืองพะเยา
พญาหน่อเชียงแสน	๒๐๖๐ - ๒๐๖๒	โยกย้ายจากน่านไปครองเมืองพะเยา
พญาคำยอดฟ้า (ครั้ง ๒)	๒๐๖๒ - ๒๐๖๙	ย้ายกลับจากพะเยามาครองนครน่าน สร้าง **พระเจ้าล้านทอง**และบูรณะวัดพระธาตุแช่แห้ง
เจ้าแสนสงคราม	๒๐๖๙	เจ้าเมืองลำปางครองน่านเพียง ๑ เดือน

ช่วงเวลาซึ่งกษัตริย์เชียงใหม่แต่งตั้งผู้ครองนครน่าน

เจ้าผู้ครองนคร	พ.ศ. โดยประมาณ	เหตุการณ์หรือศิลปกรรมสำคัญ
พญาคำยอดฟ้า (ครั้งที่ ๓)	๒๐๖๙ - ๒๐๗๐	เป็นขุนนางผู้เก่งกล้าได้รับความดีความชอบ เลื่อนเป็น**เจ้าพญาแสนสงคราม** ไปราชการสงครามและถึงแก่กรรมที่เชียงใหม่
เจ้าพญาพลเทพฤาชัย	๒๐๗๐ - ๒๑๐๑	ครองนครน่านต่อเนื่องยาวนาน ๓๒ ปี ในสถานะเทียบกับเจ้าผู้ครองนครน่าน ดังปรากฏนามในศิลาจารึกหลักที่ ๗๒ ว่า *"ศรีบพิตรพลเทพฤาชัย"* **ปฏิสังขรณ์วัดพระธาตุช้างค้ำซึ่งถูกทิ้งร้างมากว่าร้อยปี** (บ้างเชื่อว่าสร้างวัดนี้) พ.ศ. ๒๑๐๑ **พระเจ้าบุเรงนอง**ตีเชียงใหม่ได้ เจ้าพญาพลเทพฤาชัยจึงหลบหนีภัยไปล้านช้าง สิ้นสุดระยะเวลาซึ่งเชียงใหม่มีอิทธิพลเหนือนครน่านนานต่อเนื่อง นับพระเจ้าติโลกราชตีน่าน พ.ศ. ๑๙๙๓ จนบุเรงนองชนะเชียงใหม่ ใน พ.ศ. ๒๑๐๑ รวม ๑๐๘ ปี ต่อจากนั้นพม่ามีอำนาจเหนือการปกครองน่าน ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๐๓ - ๒๒๖๙ นาน ๑๖๖ ปี

รวมเวลาซึ่งเชียงใหม่มีอิทธิพลต่อการปกครองน่าน ๑๐๘ ปี (พ.ศ. ๑๙๙๓ - ๒๑๐๑)

ต่อจากนั้นพม่ามีอิทธิพลต่อน่าน ๑๖๖ ปี (พ.ศ. ๒๑๐๓ - ๒๒๖๙)

ช่วงเวลาที่นครน่านขึ้นต่อพม่า

เจ้าผู้ครองนคร	พ.ศ. โดยประมาณ	เหตุการณ์หรือศิลปกรรมสำคัญ
พญาหน่อคำเสถียรไชย - สงคราม	๒๑๐๓ - ๒๑๓๔	บูรณะพระธาตุแช่แห้งใน พ.ศ. ๒๑๒๓ **(วัดภูมินทร์**สร้างในสมัยผู้ครองนครสองท่านนี้)
เจ้าเจตบุตรพรหมินทร์ (ครั้งที่ ๑)	๒๑๓๔ - ๒๑๔๐	สร้าง**วัดดอนแท่น**ที่เมืองพ้อ เขต อ.เวียงสา พ.ศ. ๒๑๔๐ รบสู้กับมังนรธาช่อโอรสบุเรงนอง ที่ปากง้าว แต่แพ้ต้องหนีไปหลวงพระบาง
พญาแขก	๒๑๔๐ - ๒๑๔๓	รักษาเมืองช่วงเจ้าเจตบุตรฯ หนีไปหลวงพระบาง
เจ้าเจตบุตรพรหมินทร์ (ครั้งที่ ๒)	๒๑๔๓ - ๒๑๔๖	เจ้าเจตบุตรฯ นำกำลังมายึดนครน่านคืน ต่อมา พ.ศ. ๒๑๔๖ เจ้าศรีสองเมืองผู้น้องเป็นขบถสมคบ พม่าจับตัวเจ้าเจตบุตรฯ ไปประหารที่เชียงใหม่
เจ้าศรีสองเมือง หรือ พญาพลศึกซ้ายชัยสงคราม	๒๑๔๖ - ๒๑๕๘	ครองนครน่านแล้วถูกเชิญไปครองเชียงใหม่ ต่อมาถูกพม่าจับตัวไปหงสาวดี
เจ้าอุ่นเมือง	๒๑๕๘ - ๒๑๖๘	น้องเจ้าศรีสองเมืองต่อมาหนีพม่าไปหลวงพระบาง
พญาหลวงเมืองนคร	๒๑๖๘ - ๒๑๘๑	เป็นเจ้าเมืองลำปางผู้ยกทัพมาตีน่าน พ.ศ.๒๑๗๒ ได้บูรณะพระธาตุแช่แห้งและพระหลวงวัดภูคำ
เจ้าพญาเชียงราย	๒๑๘๑ - ๒๑๙๑	ครองนครน่าน ๑๑ ปี ถึงแก่กรรมที่น่าน

ช่วงเวลาที่นครน่านขึ้นต่อพม่า

เจ้าผู้ครองนคร	พ.ศ. โดยประมาณ	เหตุการณ์หรือศิลปกรรมสำคัญ
เจ้าพญาแหลมมุม	๒๑๙๒ - ๒๒๐๕	เจ้าเมืองเชียงของซึ่งมาครองนครน่าน ได้สู้รบกับทัพศรีอยุธยาซึ่งยกทัพมาตีแล้วถูกจับตัวไปอยุธยา
พญายอดใจ	๒๒๐๘ - ๒๒๓๐	เป็นน้องพญาแหลมมุมได้ครองนครน่านต่อมา
พระเมืองราชา	๒๒๓๒ - ๒๒๔๖	แข็งข้อต่อพม่าทำให้**พม่ายกทัพมาตีน่านและเผาน่าน** พระเมืองราชาหนีไปล้านช้างและลงไปพึ่งกรุงศรีอยุธยา ตัวเมืองน่านจึงถูกทิ้งร้างอีกครั้ง
พญาซ้าย (น้อยอินทร์)	๒๒๕๐ - ๒๒๕๑	เดิมชื่อน้อยอินทร์สมคบพม่า พม่าจึงให้ดูแลตัวเมือง(เวียงน่าน)ซึ่งถูกทิ้งร้าง
เจ้าฟ้าเมืองคอง (เงี้ยว)	๒๒๕๑ - ๒๒๕๗	เป็นขุนนางพม่ามารวบรวมผู้คนเพื่อสร้างบ้านแปงเมืองในนครน่านขึ้นอีกครั้ง
เจ้าฟ้าเมียวซา (พม่า)	๒๒๕๗ - ๒๒๕๙	เป็นขุนนางพม่าซึ่งบูรณะพระธาตุแช่แห้ง ใน พ.ศ. ๒๒๕๗ และสร้างวัดภูก๋อง พ.ศ. ๒๒๕๙
พระนาขวา (น้อยอินทร์)	ก่อนพ.ศ. ๒๒๖๙	น้อยอินทร์ไปสมคบพม่าเดิมมียศเป็นพญาซ้าย ต่อมาเลื่อนเป็นพระนาขวา รักษาเมืองระหว่างไม่มีเจ้านายมาดูแลมานาน จึงเชิญ**เจ้าพญาติ๋น**เจ้าเมืองเชียงใหม่มาเป็นเจ้าครองนครน่าน

เจ้าผู้ครองนคร	พ.ศ. โดยประมาณ	เหตุการณ์หรือศิลปกรรมสำคัญ
พญาหลวงติ๋นมหาวงศ์ ต้นราชวงศ์หลวงติ๋น (มหาวงศ์)	๒๒๖๙ - ๒๒๙๔	น่านร้างมานานหาผู้จะครองเมืองมิได้ พระนาขวาเชิญเจ้าพญาหลวงติ๋นมหาวงศ์จากเชียงใหม่มาครอง โดยต้องขอความเห็นชอบจากเจ้ากรุงอังวะก่อน
เจ้าอริยวงศ์ (หวั่นท๊อก) (บุครพญาหลวงติ๋น)	๒๒๙๗ - ๒๓๑๑	พยายามแข็งข้อต่อพม่าแต่ไม่สำเร็จ จึงจำต้องส่งกำลังพลน่านไปรวมกับหัวเมืองฝ่ายเหนือในบัญชาของเนเมียวสีหบดีไป**ตีกรุงศรีอยุธยาจนเสียกรุง**
เจ้านายอ้าย	๒๓๑๑ - ๒๓๑๒	หลานเจ้าอริยวงศ์ครองเมืองเพียง ๗ เดือน ต่อมาเจ้าหนานมโนน้องชายได้ครองเมืองต่อ
เจ้าหนานมโน	๒๓๑๒ - ๒๓๑๗	ส่งเจ้าน้อยวิฑูรผู้เป็นบุตรไปช่วยเชียงใหม่จากทัพกรุงธนบุรี แต่เจ้าน้อยวิฑูรถูกจับกุมที่เชียงใหม่
เจ้าน้อยวิฑูร	๒๓๑๗ - ๒๓๒๑	หลังจากถูกทัพกรุงธนบุรีจับที่เชียงใหม่ก็ขออยู่ในอำนาจของกรุงธนบุรี แต่ต่อมาไม่ตั้งอยู่ในสัจจะ จึงถูกจับส่งไปกรุงธนบุรี เวียงน่านจึงร้าง ๒๓ ปี
เจ้ามงคลวรยศ	๒๓๒๖ - ๒๓๒๙	เวียงน่านถูกทิ้งร้างจึงตั้งเมืองที่ อ.ท่าปลา อุตรดิตถ์ ต่อมารัชกาลที่ ๑ แห่งราชวงศ์จักรีให้ไปครองนครน่าน ตนสละให้**เจ้าอัตถวรปัญโญ**ผู้เป็นหลานไปครองนครน่านแทน **นับเป็นการยอมอยู่ใต้อำนาจรัฐสยาม**

เจ้าผู้ครองนคร	พ.ศ. โดยประมาณ	เหตุการณ์หรือศิลปกรรมสำคัญ
เจ้าอัตถวรปัญโญ (หลานเจ้ามงคลวรยศ)	๒๓๒๙ - ๒๓๕๓	**แสดงความจงรักภักดีต่อรัชกาลที่ ๑** แห่งราชวงศ์จักรีเป็นอย่างยิ่ง นับแต่เข้าเฝ้ารัชกาลที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๓๑ ยกทัพไปสมทบทัพเชียงใหม่และลำปางไปตีเมืองเชียงแสนคืนจากพม่า และลงมาร่วมพิธีพระบรมศพรัชกาลที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๕๓ จนตนประชวรและถึงพิราลัยที่กรุงเทพฯ เจ้าอัตถวรปัญโญศรัทธาทำนุบำรุงพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๓๓๒ บูรณะวัดพระธาตุแช่แห้ง พ.ศ. ๒๓๓๖ สร้างพระปางมารวิชัยสำริด ที่วัดศรีบุญเรืองและ**สร้างวัดบุญยืน** ที่เวียงสา พ.ศ. ๒๓๔๐ สันนิษฐานว่า บ้านบุญยืน อ.เวียงสา น่าจะเป็นศูนย์กลางนครน่านระยะหนึ่ง ช่วงที่เวียงน่านร้างก่อนเจ้าอัตถวรปัญโญจะย้ายเมืองกลับไปที่เวียงน่าน ณ ที่ตั้งเมืองน่านปัจจุบัน ใน พ.ศ. ๒๓๔๓ - ๒๓๔๔
เจ้าสุมนเทวราช (น้องเจ้าอัตถวรปัญโญ)	๒๓๕๓ - ๒๓๖๘	พ.ศ. ๒๓๕๓ ยกทัพตีเมืองล้า เมืองพง เชียงแข็ง ภูคา แล้วกวาดต้อนผู้คนมาน่าน นำพญาหัวเมืองเฝ้ารัชกาลที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๕๙ **นำช้างเผือกถวายรัชกาลที่ ๒** ต่อมาพ.ศ. ๒๓๖๐ น้ำท่วมเวียงน่านเสียหายมากจึงย้ายเมืองไปเวียงเหนือ ศูนย์กลางนครรัฐน่านอยู่ที่เวียงเหนือ ๓๖ ปี

เจ้าผู้ครองนคร	พ.ศ. โดยประมาณ	เหตุการณ์หรือศิลปกรรมสำคัญ
เจ้าสุมนเทวราช (ประวัติต่อจากหน้าก่อนนี้)	๒๓๕๓ - ๒๓๖๘	พ.ศ. ๒๓๖๔ สถาปนาเจ้าอาวาสวัดพญาวัดเป็นมหาสังฆราชาปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๓๖๔ - ๒๓๖๖ **สร้างวัดสถารศ**และหล่อพระพุทธรูปสำริด พ.ศ. ๒๓๖๗ มาร่วมพิธีพระบรมศพรัชกาลที่ ๒ เกิดประชวรถึงแก่พิราลัยที่กรุงเทพฯ รัชกาลที่ ๓ ให้ปลงศพที่วัดแจ้ง
เจ้ามหายศ	๒๓๖๘ - ๒๓๗๘	พ.ศ. ๒๓๖๙ เกณฑ์พลน่านไปร่วมปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ที่เวียงจันทน์ พ.ศ. ๒๓๗๐ น่านถูกเกณฑ์ไพร่พลไปรักษาเมืองหลวงพระบางซึ่งขณะนั้นอยู่ในอาณาจักรสยาม
เจ้าอชิตวงศ์	๒๓๗๙	ครองเมืองได้ ๗ เดือน ก็ประชวรพิราลัยขณะมาเฝ้ารัชกาลที่ ๓
เจ้ามหาวงศ์	๒๓๘๑ - ๒๓๙๔	สร้างพระวิหารวัดสถารศ พ.ศ. ๒๓๘๑ **สร้างวัดพระเกิด**และบูรณะวิหารวัดพระธาตุแช่แห้ง

ถนนในเขตเทศบาลเมืองน่านตั้งชื่อตามนามของเจ้าครองนครน่านหลายองค์ อาทิ ถนนมหายศ เป็นถนนที่ยาวที่สุดในเขตเทศบาลตั้งแต่ริมน้ำน่านด้านใต้กาดแลงขึ้นไปทางเหนือถึงมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน และ ถนนสุมนเทวราช ซึ่งมีความยาวเป็นลำดับสอง

เจ้าผู้ครองนคร	พ.ศ. โดยประมาณ	เหตุการณ์หรือศิลปกรรมสำคัญ
เจ้าอนันตวรฤทธิเดช (บุตรเจ้าอัตถวรปัญโญ)	๒๓๙๕ - ๒๔๓๔	พ.ศ. ๒๓๙๖ รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดเกล้าให้เจ้าอนันตวรฤทธิเดช**ยกทัพไปตีสิบสองปันนาและเชียงรุ้ง** พอทัพไปถึงเจ้าเมืองเชียงรุ้งขอสวามิภักดิ์ต่อรัตนโกสินทร์ จึงไม่เสียเลือดเนื้อ พ.ศ. ๒๓๙๗ - ๒๓๙๘ น่านยกทัพไปช่วยทัพของกรมหลวงวงศาธิราช **ตีเมืองเชียงตุง** พ.ศ. ๒๓๙๘ แม่น้ำน่านเปลี่ยนเส้นทางห่างแนวกำแพงเวียงใต้ซึ่งถูกน้ำท่วมสมัยเจ้าสุมนเทวราช จนต้องย้ายเมืองมาเวียงเหนือ พอน้ำเบี่ยงทางไป เจ้าอนันตวรฤทธิเดช **ย้ายเมืองจากเวียงเหนือมาเวียงใต้ตามเดิม แล้วซ่อมกำแพงเมือง** **พ.ศ. ๒๔๐๐ - ๒๔๓๔** บูรณะวัดพระธาตุแช่แห้ง วัดภูมินทร์ วัดพญาภู และวัดในเวียงใต้หลายวัด รวมทั้งได้คัดลอกพระคัมภีร์อีกมากมาย

จิตรกรรมวัดภูมินทร์ภาพผู้ครองนครน่าน เคยมีผู้ให้คำอธิบายว่าเป็นภาพของเจ้าอนันตวรฤทธิเดช แต่ต่อมานักวิชาการหลายท่านได้ให้ข้อสรุปว่า เป็นภาพของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เพราะในช่วงที่บูรณะวัดภูมินทร์ เจ้าอนันตวรฤทธิเดชมีอายุกว่าในภาพ

เจ้าผู้ครองนคร	พ.ศ. โดยประมาณ	เหตุการณ์หรือศิลปกรรมสำคัญ
พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ต้นสกุล ณ น่าน	๒๔๓๖ - ๒๔๖๑	โอรสเจ้าอนันตวรฤทธิเดช ประสูติ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๓๗๔ ทิวงคต เมื่อ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๑ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรับเปลี่ยนการปกครองหัวเมือง โดยโปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์กำกับดูแลการบริหารของผู้ครองนครต่างพระเนตรพระกรรณ พ.ศ. ๒๔๔๖ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชขึ้นเป็น**"พระเจ้านครน่าน"** มีพระนามจารึกในพระสุพรรณบัตรว่า *"พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช กุลเชษฐมหันต์ ชัยนันทบุร มหาราชวงศาธิบดี สุจริตจารีราชานุภาวรักษ์ วิบูลศักดิ์กิตไพศาล ภูบาลบพิตรสถิตย์ ณ นันทราชวงศ์"* ทรงเป็นพระเจ้านครน่านองค์แรกและองค์เดียวแห่งราชวงศ์หลวงติ๋น (มหาวงศ์) พ.ศ. ๒๔๔๖ โปรดให้สร้าง**หอคำ** อาคารทรงไทยผสมตะวันตกเป็นวังที่พำนักและเป็นที่ว่าราชการ

พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ในพระอริยบทต่างๆ
ภาพล่างฉายคู่กับเจ้ามหาพรหมสุรธาดา

หอคำ

พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ

โปรดให้สร้าง พ.ศ. ๒๔๔๖

ปัจจุบัน คือ

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน

เจ้าผู้ครองนคร	พ.ศ. โดยประมาณ	เหตุการณ์หรือศิลปกรรมสำคัญ
มหาอำมาตย์โท และนายพลตรี เจ้ามหาพรหมสุรธาดาฯ เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์สุดท้าย	๒๔๖๑ - ๒๔๗๔	การปกครองหัวเมืองเป็นมลฑลเทศาภิบาล โดยกรุงเทพฯ ส่งข้าหลวงประจำเมืองมากำกับดูแลการบริหารของเจ้าผู้ครองนคร ทำให้อำนาจของผู้ครองนครลดลงมาก ถูกกำหนดรายได้เป็นอัตราเงินเดือน มหาอำมาตย์โทและนายพลตรี เจ้ามหาพรหมสุรธาดาฯ **ถึงพิราลัยใน พ.ศ. ๒๔๗๔** ทางกรุงเทพฯ มิได้แต่งตั้งผู้ใดเป็นเจ้าผู้ครองนครน่านอีก

มหาอำมาตย์โทและนายพลตรีเจ้ามหาพรหมสุรธาดาฯ แม่เจ้าศรีโสภา ชายา และเจ้านายบุตรหลาน

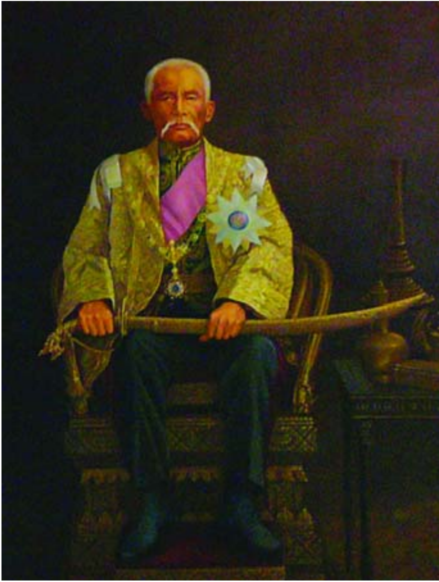

คุ้มเจ้าราชบุตร (หมอกฟ้า ณ น่าน)

เดิมเป็นที่ประทับของมหาอำมาตย์โทและนายพลตรีเจ้ามหาพรหมสุรธาดาฯ เมื่อครั้งเป็นเจ้าอุปราช
ปัจจุบันตกทอดเป็นสมบัติของเจ้าสมปรารถนา ณ น่าน

ภาพสีน้ำมัน

พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ และมหาอำมาตย์โทและนายพลตรีเจ้ามหาพรหมสุรธาดาฯ

ประดิษฐาน ณ ห้องโถงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน ซึ่งเดิมเป็นท้องพระโรงหอคำ

พระสถูปบรรจุพระอัฐิ ๓ องค์ ณ วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร

เรียงจากตะวันออกไปตะวันตกดังนี้

มหาอำมาตย์โทและนายพลตรีเจ้ามหาพรหมสุรธาดาฯ

๘๖ พรรษา

เจ้าอนันตวรฤทธิเดช ๘๖ พรรษา

พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ๘๗ พรรษา

"ใจเมือง" คือ หัวใจของเมืองเก่าน่าน

พื้นที่ ๐.๑๘ ตารางกิโลเมตรตามแผนที่นี้เป็นพื้นที่เมืองเก่าตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๔๘ และตามประกาศคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ลงวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๔๙ เช่นเดียวกับพื้นที่ธรณีสงฆ์วัดพระธาตุแช่แห้ง ๐.๑๓ ตาราง-กิโลเมตร ด้วยเจตนารมย์จะให้ความคุ้มครองพื้นที่ทั้งสองเป็นมรดกสำคัญของชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า โดยมีคณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าน่านซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดน่านเป็นประธาน เป็นผู้กำหนดแนวทางอนุรักษ์และพัฒนาโดยอิงแผนแม่บทและผังแม่บทซึ่งคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบแล้ว นับเป็นเมืองเก่าที่สองของประเทศถัดจากเกาะรัตนโกสินทร์

สำนักงานคณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเมืองเก่าน่าน ตั้งอยู่ที่ชั้น ๒ อาคารสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน ในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน

บรรณานุกรม

เนื้อหา

กรมศิลปากร **เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์และศิลปะ** (กรุงเทพฯ ; ๒๕๓๐)

โครงการแผนที่ชุมชนน่าน **แผนที่ชุมชน เมืองเก่าน่าน** (กรุงเทพฯ ; ๒๕๔๘)

ภาพถ่าย จากแหล่งที่มาดังนี้

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

แผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าน่าน

โครงการแผนที่ชุมชน

นพ.ชาตรี เจริญศิริ

พิมพ์เผยแพร่เป็นวิทยาทาน ไม่มีจุดมุ่งหมายทางการค้าแต่ประการใด

สามารถดาวน์โหลดได้จาก www.nan.go.th

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๔๙